

El tema

'Dona-Suro': surar és cosa de dones

Sandra Bisbe Lluís. (Guia Oficial de Catalunya)

Les dones van entrar progressivament a les fàbriques a les últimes dècades del segle XIX, però és a principis del XX quan la dona arriba a superar el nombre d'homes a les fàbriques. Aquesta importància numèrica només apareix com a una dada més a les estadístiques, però és no suficient com per dedicar-hi gaire més que un capítol de llibre.

Si l'arquetip masculí del segle XIX era el d'un home públic, ciutadà, treballador, cap de família i individu superior, l'arquetip femení era tot el contrari. La dona passava desapercibuda en la vida pública, i de retruc també als llibres d'història i els documents conservats als arxius.

Vaig adonar-me que necessitava informació de primera mà. Havia de parlar amb les protagonistes directament. Malauradament havia perdut l'oportunitat de parlar amb dones que haguessin viscut els grans canvis politico-economico-socials dels anys 20, 30 i 40 però, per contra, tenia al davant un munt de dones que em podien parlar de mitjans segle XX, just en ple franquisme. Les adolescents d'aquesta època havien crescut amb la cultura de l'esforç i aquesta era la vida que coneixien, no n'havien coneguda cap altra, i com diu la Montserrat Andreu, "allò que interessava en aquell temps era guanyar cèntims", tant els feia quantes hores havien de fer.

En la meva recerca per conèixer la història de les dones dins el món del suro m'he entrevistat amb moltes dones. El que més m'ha sorprès és que la majoria no entenien perquè les entrevistava. "Què vols que t'expliqui? A la meua vida el que he fet és treballar, treballar i

treballar, res més". A la dona en general li costa explicar-se, no dóna importància al que ha fet... segurament la repressió de la dictadura hi va ajudar molt, va deixar molt clar a la dona quin era el seu lloc: l'anonimat.

Però de fet l'anonimat ha sigut l'estat natural de la dona des de temps immemorials. I és que la dona sempre havia estat a l'ombra, però sempre activa, sempre a punt... per al que fes falta. I a l'Empordà feien falta dones per a les fàbriques. El món del suro s'estava industrialitzant i mancava mà d'obra barata, disciplinada i sense cap tipus d'aprenentatge.

Maria Bas (dreta) en la secció del trio, on es poden veure dues dones triant amb un catre a Can Granés, a Sant Feliu de Guíxols. Era als anys 60.

Jornades intensives

El primer que em va quedar clar parlant amb totes elles és que la jornada de vuit hores, instaurada ja el 1919, per a l'obraera era gairebé una utopia. Amb els sous que es cobraven, o feien més hores o era impossible de tirar endavant la família. A la dècada dels 50, 60 i 70 s'arribaven a fer moltes hores, i la quantitat segurament depenia de les necessitats de cada família, però és ben cert que la majoria de les entrevistades ens parlen de 10, 12 i fins a 14 hores diàries.

Als anys 50, la Maria recorda treballar unes deu hores diàries, el jornal més dues hores extraordinàries molt més ben pagades. La Pepita, recorda que als anys 60 començava a les 6 del matí fins a les 12 del migdia i de les 2 a les 8 de la tarda. Però molt sovint feia dues hores més a fi de preparar el material suficient com per poder començar l'endemà a treballar. Això volia dir catorze hores en total!!! El cap de setmana encara ho combinava amb una altra feina, anant a ajudar a can Girbal o a les taquilles del cinema amb la seva tia. La Purificació Ribera, als anys 70 i amb només 14 anys, feia deu hores diàries de dilluns a divendres i, els dissabtes al matí, quatre hores més. Les hores extres es pagaven molt millor, la Pepita recorda que als anys 60 les cobrava a 5 pessetes. I l'Anna, una dècada més tard, les cobrava a 12 pessetes.

Com explicava la Montserrat, la qüestió era portar diners a casa i quants més millor! Aquesta fou la raó per la

qual la Montserrat va canviar de fàbrica. Li oferien moltes més hores per treballar i per tant el sou seria més quantios. L'important era ajudar econòmicament la família i, si s'havia de combinar amb més d'una feina, es feia. El 1951 la Montserrat, amb 21 anys d'edat, treballava a dues fàbriques: a la Bòbila Nova hi feia vuit hores, llavors se n'anava a sopar a casa i ràpidament es dirigia cap a can Bertran per fer de 8 a 12 de la nit! En aquest torn de nit hi havia una quinzena de dones. Explica també que a mitjans dels anys 50 i 60 hi va haver restriccions de llum i van haver de treballar de 10 del vespre a les 6 del matí. Així doncs, en ple franquisme, el treball nocturn femení a les fàbriques era un fet.

Tot i que la les legislació laboral de la dictadura establia que quan la dona es casava havia de deixar de treballar

La dona passava desapercibuda en la vida pública, i de retruc també als llibres d'història i els documents conservats als arxius

de manera obligatòria, el fet és que la majoria seguien treballant per necessitat. Les que ho deixaven era perquè s'ho podien permetre, gràcies segurament a un bon

matrimoni. Més generalitzat era el cas de plegar quan es tenien criatures, però la majoria retornaven al treball al cap d'uns anys. L'Anna va deixar de treballar quan va tenir el primer fill, no tenia a qui deixar-lo. Quan el nen va fer 7 anys, va tornar a treballar al *trio* (triar taps), si bé aquest cop a cal Bisbe. La Pilar també va fer el mateix, en aquells anys estava treballant a l'economat de can Mario. Anys més tard es va reincorporar triant discos i taps a can Vigas. La Nuri, en canvi, només va poder aprofitar les tres setmanes que tenia de maternitat i es va reincorporar ràpidament al seu lloc de treball.

Dona fent el trio mecanitzat (any 2012). Foto: Sandra Bisbe

Dolors Subirà mesurant el calibre de les planxes de suro en el control de recepció del suro. Cedida per Dolors Subirà.

L'esbarjo es podria dir que era una paraula masculina. De soltera encara aprofitaves per anar al ball, però un cop casada i amb família, el temps de lleure s'escorria entre els dits. "De casa a la feina i de la feina a casa", ens diu la Pepita. La Pepita comptava amb la seva mare que s'ocupava dels àpats diaris i de mantenir la casa endreçada, però quan ella arribava es posava a dutxar nens, rentar la roba, estendre... i els caps de setmana, neteja general. Les hores i els dies s'ajuntaven en una llarga i pesada doble jornada laboral, només peñ fet de pertànyer al sexe mal anomenat "dèbil".

El treball a casa i la mecanització

En aquests anys les feines eren molt mecanitzades, tot i que moltes d'elles encara van aconseguir fer el *trio* en *catres*. L'Aurèlia triava *arandeles* a casa seva, a Begur. Al voltant del *catre* s'hi asseien quatre persones: el seu marit, ella i dues dones més. Aquestes dones venien a estones, un ratet al matí, un ratet a la tarda... no hi havia horaris fixos. El treball domiciliari, o sigui treballar el suro des de casa, es va fer durant molts anys. Diuen que arribava quasi bé a començaments dels 80. Es tractava d'una economia submergida de la qual en vivien moltes persones grans, matrimonis i dones a estones perdudes. Encara avui a moltes dones els hi cosa de parlar-ne, per-

què com diuen "era en negre!". A casa s'hi van fer un gran reguitzell de feines. L'Aurèlia ens explica que, a part de triar *arandeles*, va triar taps i també va encolar els taps *puntuts* amb una tap de plàstic. També es va treballar el paper a domicili, com recorda la Paqui de Sant Feliu que acompanyava la seva tia a recollir el paper de suro a la fàbrica i l'ajudava a casa. Amb la mecanització també es van portar màquines a domicili, com va ser el cas de la màquina de ribot. Els portaven saques de carracs i els convertien en taps. Aquestes màquines van suposar un gran augment de la producció, gairebé triplant el nombre de taps que es podien fer manualment. L'estalvi era molt important, doncs a més d'augmentar la producció el fet d'utilitzar una màquina sense cap mena d'aprenentatge i de ser utilitzada per una dona, quedava justificada i acceptada per la societat paternalista del moment la disminució dels salaris.

L'Anna Maria recorda com al carrer de casa seva hi havia dues dones que carraven a mà. Aquest era un treball força inusual per a una dona, ja que era un tasca per a la qual es necessitava una certa força i un gran coneixement del suro. En canvi, sí que era molt normal de veure dones fent "capnets". Diuen que les dones eren molt destres i que ho feien amb gran precisió i rapidesa.

A les fàbriques, on hi havia més dones empleades era al *trio*. La Pilar va començar triant taps a can Mario. La feina de triar no era gens fàcil. No s'era triadora de la nit al dia, es necessitava un aprenentatge. Primer de tot es trencava el *trio*, és a dir separar els taps que tenien troços d'esquena o que eren esquerdatos. Llavors, normalment els encarregats, posaven una mostra a una cistella i es començava a triar seguint aquella mostra. Amb els dits feien rodar els taps, els miraven caps i puntes i els col·locaven –normalment– a quatre o cinc coves diferents segons la seva qualitat: 1ª, 2ª, 3ª, 4ª, llenya... La Maria ens explicava que després del *trio*, els feia saltar per veure si n'hi havia algun de "flac". A Palafrugell es deia que un tap "feia disfressa" quan era diferent dels altres, o si era dolent se l'anomenava "escarbat" o bé "llenya". Era una feina que es realitzava en silenci, doncs els encarregats controlaven que no s'esverés el galliner. L'Anna recorda aquell silenci en què només se sentien els taps quan queien al cove. Tot i així, aquest silenci es trencava ràpidament quan l'encarregat desapareixia uns instants. A la secció de l'Anna, als anys 70, hi havia de manera excepcional una encarregada!

La divisió sexual del treball era molt marcada. Una altra tasca molt femenina fou la secció del paper. La Nuri Isern era ordenadora de paper a can Mario. El paper passava per

Purificació Ribera preparant una mostra. Foto: Sandra Bisbe

un cilindre que el tallava ben fi, i elles l'anaven posant bé. Es van ocupar moltes dones per tal de fer el paper de suro per decorar cases, el qual pintat en diferents colors feia un gran efecte.

També realitzaven feines auxiliars com va ser la primera feina de la Montserrat Andreu. Va entrar a treballar amb 15 anys a la Bòbila Nova i la seva tasca consistia en omplir uns coves plens d'aglomerat i anar-los a buidar dins unes tramuges. Portaven els coves de dues en dues i, com que la tramuja havia d'estar sempre plena, podien arribar a ser una vintena de noies duent a terme aquesta tasca. Recorda que ja volia plegar el primer dia. Era una feina pesada i molt avorrida. Més tard, va passar a la secció de les serres, on eren unes deu noies per tal de marcar les caixes dels aglomerats amb brotxes i diferents tintes. A vegades, quan tenien la feina molt avançada, havien de muntar les capsos amb planxes de fusta: martell en mà, cartutxera i anar picant.

***La majoria de dones anaven al trio,
però també feien arandeles,
paper de suro o menaven
metralladores o màquines de marcar***

La majoria de les nostres protagonistes van treballar envoltades de màquines. La Pepita feia anar dues màquines de tallar *arandeles* pel tap "corona". Cada màquina tenia trenta-sis forats dins els quals hi posava trenta-sis barres d'aglomerat i havia de picar-les una a una amb una paleta petita, perquè si et reculaven sortia el disc prim. Diu que de tant de picar li han quedat els braços sempre més adolorits. La Montserrat, però, que va fer la mateixa feina uns anys més tard, recorda que hi havia uns pesos que li estalviaven aquesta feina.

La Puri va començar als 14 anys a portar una metralladora. Era els anys 70. També va passar per la màquina de marcar taps i més tard al *trio*. Quan ella va entrar encara hi havia un *catre*, si bé la resta del *trio* era mecanitzat. La Puri ens explica que avui dia les màquines de triatge són elèctriques, les quals es programen amb les característiques que ha de tenir el tap i només cal controlar que la màquina no es desvii. Aquestes màquines

es combinen amb les de cinta transportadora i miralls, encara utilitzades per dones, però que actualment la feina no és la de triar sinó més aviat la de revisar. Actualment és la responsable de producció o, com es diria abans, l'encarregada.

Però n'hi va haver d'altres, poques, que van poder entrar a treballar a un despatx. És el cas de la Teresa Casellas que, nascuda a Suïssa, parlava anglès, francès i alemany. Les empreses cada cop venien més a l'estranger i feia falta gent amb idiomes. La Teresa va entrar a can Bertran el 1961 i va ocupar-se del mercat estranger. Amb el temps, va esdevenir la corresponsal dels Estats Units i portava la correspondència, comandes, ofertes, preus... Al despatx eren uns vuit o nou, i tres eren dones. Els horaris de despatx, ja aleshores, eren més normalitzats: de dilluns a divendres de 9 a 1 i de 3 a 7.

La Montse també va entrar a treballar el 1975 al despatx de TESA, popularment coneguda com a cal Bisbe. Als 17 anys va començar fent tasques de comptabilitat: el setmanal, el diari, control d'hores... Feia una jornada de vuit hores, de dilluns a divendres, i quatre hores el dissabte. Els dissabtes al matí, a última hora, s'ocupava de repartir els sobres: l'esperat sou. Recorda que el dimecres ja començaven a comptar les hores dels treballadors, perquè hi havia vegades que es recuperaven algunes hores, fins i tot mitges hores i quarts d'hora... i el treballador ho comunicava directament al despatx. No hi havia cap encarregat que ho controlés, sinó que eren els mateixos treballadors. La bona relació i la confiança entre treballadors i empresaris en aquells anys era totalment plena. Els temps han canviat però la Montse, després de trenta-set anys, encara és al despatx.

*Nom d'un carrer dedicat a les dones del suro a Palafrugell.
Foto: Sandra Bisbe.*

Normalització en la igualtat de les dones

I és que les dones han surat sempre. Amb pas de puça han anat avançant, i amb el temps han anat ocupant llocs fins al moment només realitzats pel sexe masculí o ocupant noves professions, com la de tècnic de laboratori, que sorgiren a partir de la dècada de 1990. La Dolors, biòloga, treballa al laboratori de la fàbrica Vigas des de 1992. Va ser la tercera tècnica col·locada en una fàbrica a temps exclusiu. Des que és mare ha adaptat els seus horaris, fent de dilluns a divendres de 8 a 1 i de 3 a 6. Actualment són cinc persones al laboratori i ella n'és la responsable, on hi exerceix tasques de coordinació del laboratori i assistència al client. Les feines de laboratori consisteixen en controls de qualitat de la matèria primera quan arriba: es miren les pannes que arriben, visualment que no estiguin brutes, que no tinguin contaminació, que tinguin bon color... Llavors es verifiquen un seguit de paràmetres com poden ser les mides, a nivell microbiològic fent cultius que no tinguin contaminacions inadequades, a nivell sensorial i a nivell de cromatografia que no tinguin certs compostos químics que puguin alterar el gust del vi, les densitats. I el mateix amb els taps que s'expedeixen: mides, humitat, pes, recuperació, toleràncies... Cada cop hi ha un coneixement més aprofundit sobre el suro i es controlen paràmetres que visualment, com es feia abans, passarien desapercebuts. Així el suro esdevé un producte de garantia.

Si als anys 1950 i 1960 el percentatge d'homes i de dones a la fàbrica es va igualar actualment, l'any 2012, segueix la mateixa línia. Les dones representen sovint el 50% de la plantilla, ocupant feines de direcció, comercial, laboratori, relacions públiques, administració, triatge, producció... Ara només esperem que la conciliació entre treball i família no només sigui un paper escrit, sinó que sigui una realitat.

Agraïment:

Voldria manifestar el meu sincer agraïment a totes les dones entrevistades... i que per molts anys poguessin seguir surant!: Maria Bas i Paqui Trujillo, de Sant Feliu de Guíxols; Aurèlia Moret, de Begur; Pepita Suñer, Núria Isern, Pilar Miró, Montserrat Andreu, Teresa Casellas, Anna Sánchez, Purificació Ribera, Dolors Subirà, Anna-Maria Carbó i la Montse Matas, de Palafrugell.